

Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu Üzerine Bir Değerlendirme

An Assessment on the First World War and the Emergence of International Relations as a Separate Discipline

Emre Ozan*

Özet

Birinci Dünya Savaşı, dünya siyasetinin önemli kırılma anlarından biridir. Dolayısıyla savaş sonrası dönemin karakteristik özelliklerinden biri yeni dünya düzeni arayışlarıdır. Uluslararası ilişkilerin özerk bir disiplin olarak ortaya çıkışı ise bu arayışların bir ürünü olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, bu makale Uluslararası İlişkiler disiplininin özerkliğini kazanmasında Birinci Dünya Savaşı'nın etkilerini tartışmaktadır. İlk olarak savaşın uluslararası sistemde yarattığı etki ve savaş sonrasında ortaya çıkan yeni düzen arayışları ele alınacaktır. Ardından Uluslararası İlişkiler disiplininin özerkliği üç soru etrafından açıklanacaktır. Birincisi, Birinci Dünya Savaşı disiplinin kendisine ait ve diğer disiplinlerden göreceli olarak ayırt edilebilir sorularını ve çalışma konularını tanımlamasına nasıl yardımcı olmuştur? İkincisi, savaş sonrası dönem disiplinin kurumlarının ortaya çıkışını nasıl mümkün kılmıştır? Son olarak, disiplin kuramsal tartışmalar yoluyla kendi terminolojisini ve kuramsal sınırlarını nasıl oluşturmuştur?

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Uluslararası İlişkiler Disiplini, İdealizm, Yeni Dünya Düzeni

Abstract

The First World War is one of the major turning points of world politics. Therefore, one of the characteristic features of the postwar period is the quest for a new world order. The emergence of International Relations as a separate discipline is a product of this quest. In this context, this article deals with the effects of First World War on the emergence of International Relations. In first place the impact of the war on the international system and the quest for a new order will be addressed. Afterwards, the autonomy of the discipline of International Relations will be explained under three questions. First, how did the First World War helped to identify the disciplines' own topics and questions relatively distinguishable from other disciplines. Second, how has the postwar period led to the emergence of the institutions of the new discipline. Finally, how did the discipline set up its own terminology and determined its theoretical boundaries through the theoretical debates.

Key Words: The First World War, The Discipline of International Relations, Idealism, New World Order

Giriş

Birinci Dünya Savaşı, uluslararası sistemde önemli bir kırılma ânını temsil eder. Bu savaş, uluslararası siyasetin tüm büyük güçlerini içine alan, dünya

* Ar. Gör., Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, e-mail: emreozan@yahoo.com.

ölçeğine yayılan, daha önce eşi görülmemiş bir tahrip gücüne sahip silahlarla çarpışılan son derece kapsamlı bir savaş olmuştur. Dolayısıyla savaşın uluslararası sistem üzerindeki etkileri aynı derecede geniş bir alana yayılmıştır. 1914'e kadar devletler arasındaki sorunların çözümünde başvurulan meşru bir yöntem ve diplomasinin farklı araçlarla devamı olarak görülen savaşlar¹ artık kaçınılması ve önlenmesi gereken olağanüstü bir durum olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu nedenle Birinci Dünya Savaşı dönemin siyasi ve entelektüel çevrelerinde savaşları sona erdiren savaş olarak anılmıştır.² Böylece Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasındaki döneme barışın korunması ve savaşların önlenmesi çabaları hâkim olmuştur.

Uluslararası İlişkiler disiplininin ortaya çıkışı ise genellikle sözü edilen barışı kurma çabaları bağlamında açıklanmaktadır. Savaşın nedenleri, nasıl önlenilebileceği ve barışın nasıl korunacağına dair akademik ilginin Birinci Dünya Savaşı sonrasında arttığı ve üniversitelerde ilk Uluslararası İlişkiler kürsülerinin 1918 sonrasında kurulmaya başlandığı görülmektedir. Dolayısıyla uluslararası ilişkiler düşüncesinin ve kuramının ilk kez 1918'de ortaya çıktığını söylemek doğru olmasa da özerk bir akademik disiplin olarak Uluslararası İlişkilerin bu tarihten sonra kurulduğu söylenebilir. Bu bağlamda makalenin konusunu Uluslararası İlişkiler disiplininin ortaya çıkışında Birinci Dünya Savaşı'nın etkileri oluşturmaktadır. Makalede ilk olarak savaşın uluslararası sistem üzerindeki etkilerine yer verilecektir. Ardından savaş sonrası dönemde görülen yeni dünya düzeni arayışlarına ve barışı kurma çabalarına değinilecektir. Daha sonra Uluslararası İlişkiler disiplininin ortaya çıkışı konusuna geçilecektir. Bu açıdan akademik bir disiplini diğer disiplinlerden ayıran üç unsur³ ayrı başlıklar altında ele alınacaktır: 1) Diğer disiplinlerden ayırt edilebilir belirgin bir çalışma alanı, 2) Disiplinin kendisini yeniden üretebildiği kurumsal yapı ve 3) Disiplinin üzerine inşa edildiği kuramsal ve kavramsal gelenek.

Uluslararası Siyasetin Kırılma Anı Olarak Birinci Dünya Savaşı

1914 öncesi Avrupa devletler sistemi güçler dengesine dayalı çok kutuplu bir sistemdir. Birinci Dünya Savaşı'nın bu sistem üzerinde önemli etkileri olmuştur. İlk olarak devletlerarası ilişkilerde başvurulan meşru bir araç olarak savaşlara dair geleneksel yaklaşım büyük ölçüde değişmiştir. Bu değişimin çeşitli boyutları vardır. Bireysel düzeyde bakıldığında savaşlara belli bir cazibe kazandıran meydan muharebeleri, hücumlar, parlak zaferler, kahramanlıklar Birinci Dünya Savaşı'nda yerini siper savaşlarına, çamurlu siperler içinde uzayıp giden korkulu ve tehlikeli bekleyişlere, salgın hastalıklara, büyük yaralara, öldürücü gazlara ve tatsız hatıralara bırakmıştır. Bu da insanlarda savaş korkusu ve bir

- 1 Carl von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, çev. Selma Koçak, İstanbul: Doruk Yayınları, 2011, s.45-46.
- 2 Martin Hollis, Steve Smith, *Explaining and Understanding International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 1990, s. 19.
- 3 Richard Devetak, "An Introduction to International Relations: The Origins and Changing Agendas of a Discipline", Richard Devetak v.d. (ed.), *An Introduction to International Relations: Australian Perspectives*, New York: Cambridge University Press, 2007 içinde s. 4.

Görüş

Akademik
Bakış

198

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

daha savaş yüzü görmeme arzusu doğurmuştur.⁴ Savaşa tanık olan insanlarda ortaya çıkan savaş karşıtlığı siyaset düzeyinde de kendisini göstermiştir. Böylece savaşların meşruiyeti sorgulanmış ve devlet egemenliğini sınırlayacak uluslararası mekanizmalar gündeme gelmiştir. Bu mekanizmalar yoluyla barışın sürdürülmesinin devletlerin inisiyatifine bırakılmaması ve ortak güvenlik anlayışının geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Savaşları önleyecek düzenlemelerin bir diğer gerekçesi savaşın getirdiği bedeller olmuştur. Bu savaşı önkilerden farklı kılan en önemli nitelik küresel çaplı bir çatışma yaşanmasıdır fakat birçok tarihçinin hemfikir olduğu üzere Birinci Dünya Savaşı'nı en doğru tanımlayan kavram 'topyekûn savaş' kavramıdır.⁵ Başka bir ifadeyle bu savaş önkilerin aksine sınırlanmış bir hedefe yönelik olmayan, düşmanın kayıtsız şartsız teslimini amaçlayan ve devletlerin siyasal, toplumsal ve ekonomik tüm kaynakları ile savaşa dâhil olduğu topyekûn bir savaştır. Sanayi devriminin etkileri ve askeri teknolojide yaşanan gelişmelerle birlikte düşünüldüğünde böylesi bir savaşın kaybedenler kadar kazananları da fiziki olarak tüketmesi kaçınılmazdır.⁶ Dolayısıyla yeni türdeki savaşların maliyetleri 1914 öncesi Avrupa devletler sisteminin karşılayamayacağı bir düzeye ulaşmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın maliyetleri genel olarak uluslararası ekonomiyi de etkilemiştir. Savaş ülkelerin altyapılarını çökertmiş, tüketim maddeleri yerine askeri ürünlerin üretimini artırmış, kitlesel işsizlik yaratmış, enflasyonun aşırı artışına neden olmuş, ülkelerin dış borçlarını ödenemeyecek seviyelere yükseltmiştir.⁷ Ekonominin yeniden düzene girmesi uzun ve zorlu bir süreç gerektirmiş ve böylece on dokuzuncu yüzyılda uluslararası ekonomiyi hâkim olan liberal anlayışın yerini planlı ekonomi düşüncesi almıştır. Ekonomik çöküş toplumsal alanda da etkili olmuştur. Planlı ekonomiye yönelişin en önemli simgesi Rusya'da gerçekleşen Bolşevik Devrimi ve sonrasında kurulan Sovyetler Birliği'dir. Aynı dönemde başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde komünist başkaldırıları hatırı sayılır düzeye ulaşmıştır.⁸ Bu gelişmeler savaşın ve ekonomik sorunların toplumda yarattığı huzursuzlukların bir sonucu olarak görülebilir.

Savaşın uluslararası siyaset açısından bir diğer etkisi Avrupa devletlerinin sistem içindeki üstünlüğünün ortadan kalkması olmuştur. 1914 öncesi ulusla-

4 Charles Seignobos, *Avrupa Kavimlerinin Mukayeseli Tarihi*, çev. Hüseyin Cahit Yalçın, İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1939, s. 537.

5 Topyekûn savaş kavramı hakkında kapsamlı bir tartışma için bkz. Roger Chickering, Sig Förster (ed.), *Great War, Total War: Combat and Mobilization on the Western Front, 1914-1918*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

6 Eric Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşınlıklar Çağı*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Everest Yayınları, 2007, s. 37-38.

7 Gerald Feldman, "Savaş İçin Ekonomilerin Seferber Edilmesi", Jay Winter v.d. ed., *I. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, çev. Tansel Demirel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012 içinde s. 168.

8 Murat Sarıca, *Birinci Dünya Savaşından Sonra Avrupa'da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919-1929)*, İstanbul: İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1982, s. 18.

Gazi

Akademik
Bakış

199

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

rarası sistem esasen Avrupa devletler sistemi olarak kabul edilirken 1918 sonrasında ABD ve Japonya gibi güçler Avrupa dışı aktörlerin de uluslararası sistemin başat aktörleri haline geldiğinin göstergesi olmuşlardır. Böylece Birinci Dünya Savaşı uluslararası sistemin merkezinin Avrupa'dan Amerika ve Asya'ya doğru yayılmasını başlatan gelişme olmuştur.⁹ Diğer yandan savaş sonrasında sömürge ülkelerinde yaşanan gelişmeler de Avrupa'yı zayıflatmıştır. Başta İngiltere ve Fransa olmak üzere Avrupa devletlerinin sömürgelerinden topladıkları askerler savaş sırasında milli duygular kazanmışlardır. Birlikte çarpıştıkları silah arkadaşlarından ya da cephe gerisinde birlikte çalıştıkları mesai arkadaşlarından yeni fikirler ve ideolojiler öğrenerek ülkelerine geri dönmüşlerdir.¹⁰ Bu bakımdan, İkinci Dünya Savaşı sonrasında tamamlanacak dekolonizasyon sürecinin ilk işaretleri Birinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkmıştır.¹¹

Savaşın bir diğer etkisi devletlerin siyasal yapıları ve ideolojik yönelimleri üzerinde olmuştur. Savaş sonrasında Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları dağılmış ve Avrupa'da yeni ulus-devletler ortaya çıkmıştır. Böylece Avrupa haritası büyük ölçüde değişmiştir. Bu gelişme milliyetçiliğin yükselişine zemin hazırlamıştır.¹² Bu devletlerin birçoğu sahip olduğu topraklarla yetinmemiş, tarihi haklar ileri sürerek topraklarını genişletmek istemiştir. Benzer milliyetçi gelişmeler savaşın kaybedenleri arasında da görülmüştür. Versailles Antlaşmaları kaybeden devletlere çok ağır yükler getirmiştir. Bu yüklerin doğurduğu ezilmişlik ve haksızlığa uğramışlık duyguları milliyetçiliğe güç kazandırmış ve bu devletler zamanla revizyonist politikalara yönelmiştir. Özetle savaş sonrasında milliyetçilik güçlenmiş ve ulus-devletler en meşru siyasal örgütlenme biçimi olarak belirmiştir.

Bir yanda Bolşevik Devrimi ve sosyalist rejim, diğer yanda yükselen milliyetçilik ve faşizm savaş sonrası dönemde ideolojik bir rekabeti başlatmıştır. Başka bir ifadeyle savaş öncesinde devletlerarası ittifaklar güç değerlendirmelerine göre yapılıırken savaş sonrasında ideolojik etkenler öne çıkmaya başlamıştır.¹³ Bu rekabet önce liberalizmle faşizm arasında, sonra liberalizmle komünizm arasında çatışmaya yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda liberal demokrasiler faşizmi kesin bir yenilgiye uğratmış fakat bu zaferi mümkün kılan unsur komünizmle kurulan ittifak olmuştur. Soğuk Savaş döneminde bu kez

9 Adam Watson, *The Evolution of International Society: A Comparative Historical Analysis*, Londra: Routledge, 1992, s. 278.

10 Sarıca, *a.g.e.*, s. 29.

11 A.S. Kanya-Foster, "Savaş, Emperyalizm ve Sömürgeciliğin Sona Erişi", Jay Winter v.d. ed., *I. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, çev. Tansel Demirel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012 içinde s. 222.

12 Mark Mazover, *Karanlık Kıra: Avrupa'nın 20. Yüzyılı*, çev. Mehmet Morali, İstanbul: İstanbul Bilgi Yayınları, 2003, s. 45.

13 İdeolojik etkenler 1914 öncesinde de uluslararası siyasette önemli bir rol oynamıştır. Fakat İngiltere ve Fransa gibi liberal devletlerle Avusturya, Prusya ve Rusya gibi muhafazakâr devletler arasındaki ideolojik farklılaşma yüksek düzeyde bir gerilim yaratmamış, ortaya çıkan gerilimler ve kurulan ittifaklar ideolojik dayanışma duygularından kaynaklanmamıştır. Bkz. Michael Sheehan, *The Balance of Power: History and Theory*, New York: Routledge, 1996, s. 131.

liberalizmle komünizm arasındaki mücadele dünya siyasetini biçimlendirmiştir. Yirminci yüzyıla damgasını vuran ideolojik rekabet son derece belirleyici olmuş, bu rekabetin sona ermesi tarihin sonunun geldiği yorumlarına yol açmıştır.¹⁴ Bu bakımdan yirminci yüzyılın temel karakterlerinden birine işaret eden ideolojik ayrışmalar Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarından biri olarak değerlendirilebilir.

Savaş Sonrasında Barış Üzerine Düşünceler

Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı bu sonuçlar savaş sonrası döneme yeni dünya düzeni arayışlarının hâkim olmasına yol açmıştır. Bu arayışın nedeni, savaşın getirdiği insani ve toplumsal kaybın savaş öncesi uluslararası sisteme, yani güçler dengesi sistemine yönelik güvensizlik doğurmasıdır. Bu durum ortak güvenlik düşüncesini gündeme getirmiştir. Böylece ortak güvenlik, ulusal ve uluslararası barışın sağlanmasına yönelik bir yaklaşım olarak Birinci Dünya Savaşı ertesinde ortaya çıkmıştır. Ortak güvenliğin en önemli savunucusu dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson olmuştur. Wilson Avrupa güç dengesini yeniden kurmak yerine yeni bir uluslararası sistemin kurulması gerektiğini ileri sürmüştür.¹⁵ Wilson, eski sisteme dair güvensizliğini ve yeni sistem hakkındaki düşüncelerini daha 22 Ocak 1917 tarihinde Amerikan Senato'suna hitabında şu sözlerle özetlemiştir: "Güçler dengesi değil güçler topluluğu kurulmalıdır, örgütlü rekabet değil örgütlü barış hüküm sürmelidir."¹⁶

Wilson'un görüşlerini paylaşan ve Uluslararası İlişkiler disiplininin doğuşunda önemli bir rol oynayan liberal yaklaşım Kantçı bir anlayışla barışın ebedi bir düzen haline gelebileceğini savunmuştur. Buna göre uluslararası siyasetin yenilenmesi iki eksende gerçekleşmelidir. Birinci eksen iç siyasetin yenilenmesidir. Bu da demokrasi ve serbest ticaret ile mümkündür. Demokrasi siyasal seçkinlerin şiddete eğilimlerini törpüleyecek ve serbest ticaret devletler arasında karşılıklı bağımlılığı artırarak savaşları önleyecektir.¹⁷ İkinci eksen savaş öncesinde geçerli olan gayriahlaki sistemin değiştirilmesidir. Gizli diplomasi ve gizli anlaşmalarla yürütülen sistemin yerini şeffaflık almalı ve iç hukuktaki normlar uluslararası alana yansıtılmalıdır. Uluslararası siyasette hukukun üstünlüğü sağlanmalı ve bunun güvencesi olarak uluslararası örgütler güçlendirilmelidir.

Barışçıl bir dünya düzeninin kurulabileceğine dair inanç savaş sonrası dönemde yaygın bir kabul görmüştür. Fakat yeni uluslararası sistemin üzerine inşa edileceği ortak güvenlik temelini oluşturması beklenen Milletler Cemiyeti'nin başarısızlığı, liberal demokrasilere faşizm ve komünizm gibi ideolojilerden

14 Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, çev. Zülfü Dicleli, İstanbul, Gün Yayıncılık, 1999.

15 Zara Steiner, "Savaş, Barış ve Uluslararası Devletler Sistemi", Jay Winter v.d. ed., *I. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, çev. Tansel Demirel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012 içinde s. 237.

16 Harold Josephson, *James T. Shotwell and the Rise of Internationalism in America*, Rutherford: Fairleigh Dickinson University Press, 1975, s. 66.

17 Scott Burchill, "Liberalizm", Scott Burchill v.d., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, çev. Ali Aslan, Muhammed Ali Ağcan, İstanbul: Küre Yayınları, 2012 içinde s. 85.

Gazi

Akademik
Bakış

201

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

gelen meydan okumalar ve savaş sonrası oluşturulan statükonun korunmasını imkânsız kılan diğer gelişmeler bu idealist inancı büyük ölçüde sarsmıştır. Öncelikle Milletler Cemiyeti savaşları sona erdirmesi beklenen ortak güvenlik sistemini kurmada başarısız olmuştur. Bu başarısızlığın nedenlerinden biri Cemiyetten beklentilerin birbirinden çok farklı olmasıdır. Bazı devletler Cemiyeti dünya devletine giden yolda atılan ilk adım olarak, bazıları yeni devletlere bağımsız olmayı öğretecek bir danışmanlık örgütü olarak, bazıları Versay düzenini revizyondan koruyacak bir mekanizma olarak, bazıları sadece bir işbirliği aracı olarak görmüşlerdir. Cemiyet'in işlevinin ne olacağı konusunda anlaşılammaması, kurulduktan sonra da birçok başarısızlıkla karşılaşması Cemiyet'i işlevsiz bir örgüt haline getirmiştir. Cemiyetin başarısızlığında en önemli etken ise devletlerin egemenliklerini paylaşma konusunda isteksiz davranmaları ve kendilerini sürekli bir taahhüt altına sokmak istememeleri olmuştur.

Yeni düzen arayışlarının başarısız olmasında bir diğer etken savaş sonrasında yaşanan ideolojik çatışmalardır. Bu anlamda sosyalizm ve faşizm yeni dünya düzeni arayışlarına radikal yanıtlar vermişlerdir. Rusya'da gerçekleşen Bolşevik Devrimi, sadece Rusya'yı değil tüm dünyayı yeniden düzenleme hedefini taşımıştır. Ancak liberalizmden farklı bir program izlemiştir. Devrimin önceri Lenin Birinci Dünya Savaşı'nın emperyalist güçler arasındaki bir paylaşım savaşı olduğunu ileri sürmüştür. Bu yaklaşıma göre emperyalizm kapitalizmin en yüksek aşamasını ifade etmektedir ve savaşın temel nedenidir.¹⁸ Bu nedenle Sovyet Rusya bütün olarak kapitalist sisteme karşı çıkmıştır. Bunun sonucunda devrimin ilk yıllarında radikal bir diplomasi izlenmiştir. Marksist-Leninist ideolojiye göre dış ilişkiler ve uluslararası siyaset geçici bir durum olarak kabul edilmiştir. Devrimin önce Avrupa'ya ardından tüm dünyaya hızla yayılacağı ve bu gerçekleşikten sonra uluslararası bir siyasetten bahsetmenin mümkün olmayacağı savunulmuştur. Dışişleri Komiserliği görevini üstlenen Troçki diplomatik gelenekleri bir kenara itmiş hem içerik hem de şekil olarak devrimci bir diplomasi izlemiştir. Ancak uluslararası siyasetin gerçekleri devrimci diplomasiye sürdürülmesine izin vermemiştir. Troçki'nin ardından göreve gelen Çiçerin diplomaside Avrupa normlarına uyma görevi ile karşı karşıya kalmış ve Sovyetler Birliği zamanla kapitalist devletlerle birlikte yaşamının yollarını aramıştır.¹⁹

Bir diğer radikal yanıt Almanya'da İtalya'da ortaya çıkan faşist ideolojiden gelmiştir. Faşist ideoloji Wilsoncu ortak güvenlik anlayışına, Milletler Cemiyeti'ne ve devletler arası eşitlik ilkesine karşı çıkmıştır. Çünkü faşizm uluslararası siyaseti ırksal bir mücadele olarak görmüş, bazı ırkların devlet sahibi olmaya hakkı olduğunu, bazılarının ise olmadığını ileri sürmüştür. Yani faşizm

18 V. İ. Lenin, *Kapitalizmin En Yüksek Aşaması: Emperyalizm*, çev. Olcay Geridönmez, İstanbul: Evrensel Basın Yayın, 2008.

19 Temel İskit, *Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 172-175.

Görüş

Akademik
Bakış

202

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

uluslararası siyaseti hiyerarşik bir yapı olarak tasvir etmiştir.²⁰ Bu ideoloji, uluslararası siyasette hâkim olan -devletlerüstü bir otoritenin bulunmaması anlamında- anarşi anlayışıyla ve uluslararası hukukun egemen eşitlik ilkesiyle çelişmektedir. Dolayısıyla faşizm, liberal ideallerin önünde büyük bir engel oluşturmuş ve dünyayı ilkinden çok daha büyük bir savaşa sürüklemiştir. Böylece barışçıl bir düzenin kurulabileceğine inanan idealist yaklaşım büyük bir darbe almış ve uluslararası siyasette çatışma ve güvensizliğin sürekliliğini savunan gerçekçi yaklaşımlar öne çıkmıştır.

Yeni dünya düzeninin kurulabileceğine dair idealist inanç büyük ölçüde başarısız olsa da insanların savaş, barış, uluslararası siyaset gibi kavramlara bakış açılarının Birinci Dünya Savaşı sonrasında köklü bir biçimde değiştiği gözlenmiştir. Özellikle savaş ve barışa dair yeni bakış açılarına duyulan ihtiyaç belirginleşmiş ve bu bakımdan yeni bir akademik disiplinin kuruluşu mümkün olmuştur. Bu bağlamda kurulan Uluslararası İlişkiler disiplininin gündemini savaş ve barışa dair araştırmalar ve yeni dünya düzeninin kurulması oluşturmuştur. Dolayısıyla disiplinin kuruluşunda Birinci Dünya Savaşı'nın belirleyici bir rol oynadığını söylemek yanlış olmayacaktır. İlerleyen sayfalarda izah edileceği üzere, barışın korunması mümkün olmadığında ise disiplin gerçekliklere yönelecek ve barışın önündeki engelleri gerçekçi ve pozitivist yöntemlerle açıklamaya çalışacaktır.

Özerk Bir Çalışma Alanı Olarak Uluslararası İlişkiler

Uluslararası ilişkilerin özerk bir disiplin olarak ortaya çıkışı genellikle Birinci Dünya Savaşı'nın sonucuyla ilişkilendirilmektedir. Bununla birlikte disiplinin temel çalışma alanı olan uluslararası siyaset ve dış politika farklı kavramlarla ifade edilse de savaş öncesinde tarihçilerin, hukukçuların, iktisatçıların ve siyaset felsefecilerinin ilgisini çekmiştir. Ancak disiplinin özerkliği bakımından çalışma alanının diğer disiplinlerden görece bağımsız olması ve belirli sınırların çizilmesi gerekmiştir. Bu sınırların çizilmesi kolay olmamıştır. Zorluğun bir nedeni disiplinin çalışma alanını diğer disiplinlerin konularından tamamen soyutlamanın mümkün olmamasıdır. Üstelik böyle bir soyutlamanın gerekliliği de tartışmalıdır. Örneğin uluslararası hukuk, uluslararası iktisat, siyaset bilimi, sosyoloji kavramlarını kullanmadan uluslararası siyaseti açıklamak kolay görünmemektedir. Bu disiplinler-arası yaklaşımdan hareketle Galler Üniversitesi'nde kurulan ilk Uluslararası İlişkiler kürsüsünün kurucu başkanı Sir Alfred Zimmern disiplinin kapsamının doğa bilimlerinden ahlak felsefesine kadar uzandığını ileri sürmüştür.²¹ Bu yaklaşım biraz abartılı olsa da Uluslararası İlişkilerin kuruluşundan itibaren disiplinler-arası bir karakter taşıdığını göstermesi bakımından önemlidir.

Disiplinler-arası bir karakter taşımakla birlikte Uluslararası İlişkiler, kendi sorularını ve araştırma gündemini oluşturmak göreviyle karşı karşıya kalmış-

20 Mazover, *a.g.e.*, s 78-79.

21 James E. Dougherty, Robert L. Pfaltzgraff, Jr., *Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey*, 4. Ed., New York: Longman, 1996, s. 17.

Gazi

Akademik
Bakış
203
Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

tır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni dünya düzeni arayışları bu noktada önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, özellikle ABD ve İngiltere üniversitelerindeki akademisyenler disiplinin çalışma alanını üç soru etrafında inşa etmek istemişlerdir: 1) Savaşın nedenleri nelerdir? Eski düzen böylesine büyük bir felakete nasıl neden olmuştur? 2) Savaştan çıkarılacak dersler nelerdir? Bir daha böyle bir savaşın yaşanmaması için neler yapılmalıdır? 3) Yeni dünya düzeni hangi temeller üzerine inşa edilmelidir? Uluslararası örgütler ve Milletler Cemiyeti işlevlerini nasıl başarıyla yerine getirebilir?²² Bu sorular ilerleme fikrine ve yeni bir dünya düzeninin yaratılabileceğine duyulan inançla hareket edildiğini göstermektedir. Bu bakımdan disiplin, sınırlarını belli bir misyon anlayışıyla çizmiştir. Bull'a göre Uluslararası İlişkilerin ilk öğrencileri bu misyonu adil ve barışçıl bir dünya düzeninin kuruluşuna yardım etmek biçiminde tanımlamıştır.²³

Görüldüğü üzere savaşlar, Uluslararası İlişkilerin temel tartışma konusu olarak belirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce de savaş üzerine geniş bir literatür bulunmaktadı fakat savaşların nasıl önlenebileceği tartışılan konular arasında nispeten az yer kaplamıştır.²⁴ Bu bağlamda Uluslararası İlişkiler kendine özgü bir literatür oluşturmuştur. Örneğin devletler arası ilişkilerde güç kullanımının düzenlenmesi ile ilgilenen uluslararası hukukun²⁵ aksine Uluslararası İlişkiler uluslararası hukuku savaşları önleyecek mekanizmaların geliştirilmesi ve devletler arasındaki işbirliğinin sağlanması için bir zemin olarak görmüştür.²⁶ Bu bakımdan uluslararası örgütlere yönelik büyük bir ilgi doğmuş ve disiplinin çalışma alanları arasında bu örgütler önemli bir yer kaplamıştır.²⁷ İlk dönemlerde Milletler Cemiyeti bu çalışmaların merkezinde yer almış fakat ilerleyen yıllarda, uluslararası rejimler ve bütünleşme süreçleri de disiplinin önemli konuları haline gelmişlerdir.

Savaşların nasıl önlenebileceğine dair araştırma gündemi tarih disiplini ile belirli bir sınır çizilmesine neden olmuştur. Disiplinin ilk yıllarında hâkim olan idealist bakış açısı tarih disiplininin savaşlara dair anlatısını ve diplomasi tarihini devletlerarası çatışmalardan ibaret gören anlayışı güvensiz bulmuştur. Burchill ve Linklater'a göre bu güvensizliğin nedeni tarihçilerin devletlerin geçmişte nasıl hareket ettikleriyle ilgilemesidir. Oysa idealistlere göre Uluslararası

- 22 Scott Burchill, Andrew Linklater, "Giriş", Scott Burchill v.d., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, çev. Ali Aslan, Muhammed Ali Ağcan, İstanbul: Küre Yayınları, 2012 içinde s. 19-20.
- 23 Hedley Bull, "The Theory of International Politics 1919-1969", Andrew Linklater ed., *International Relations: Critical Concepts in Political Science*, 1. c., Londra: Routledge, 2000 içinde s. 58.
- 24 Chris Brown, Kirsten Ainley, *Uluslararası İlişkileri Anlamak*, çev. Arzu Oyacıoğlu, İstanbul: Yayın Odası, 2008, s. 7.
- 25 Christoph Schreuer, "The Waning of the Sovereign State: Towards a New Paradigm for International-Law?" *European Journal of International Law*, Cilt 4, 1993, s. 466-467.
- 26 Davut Ateş, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm/Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 2009, s. 14.
- 27 Michael Barnett, Kathryn Sikkink, "From International Relations to Global Society", Christian Reau-Smit, Duncan Snidal ed., *The Oxford Handbook of International Relations*, New York: Oxford University Press, 2008, s. 70.

İlişkiler disiplini devletlerin gelecekte nasıl hareket etmeleri gerektiğini araştırmalıdır.²⁸ Buzan ve Little'a göreyse asıl önemli etken tarihin günümüz savaşlarını anlamamıza yardımcı olmamasıdır.²⁹ Daha önce değindiğimiz üzere Birinci Dünya Savaşı sanayileşme çağının bir ürünü olarak tarihte eşi görülmemiş bir savaştır. Bu nedenle disiplinin ilk temsilcilerine göre endüstriyel savaşların ve kitle imha silahlarının yarattığı sorunlar günümüze dair sorunlardır ve geçmiş tecrübeler ihmal edilebilir. Bu yaklaşım tarihin bir kenara itilip günümüzdeki ve yakın geçmişteki siyasal sorunlara odaklanması sonucunu doğurmuştur.

Uluslararası İlişkilerin siyaset yönelimli bir disiplin olmasında, ilerleyen sayfalarda göreceğimiz üzere, disiplinin ABD'deki Siyaset Bilimi Bölümlerinde biçimlenmiş olması önemli bir rol oynamıştır. Bu bakımdan Uluslararası İlişkileri siyaset biliminin bir alt dalı olarak gören yaklaşımlar geniş bir kabul görmüştür ve disiplinin özerkliği bakımından siyaset bilimi ile arasındaki farkların ortaya konulması gerekmiştir. Bu farkın ortaya konulması iç siyaset ile dış siyaset arasındaki farkların altını çizen ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında disipline hâkim olan gerçekçi yaklaşımlar tarafından sağlanmıştır. Vurgulanan bu farkların ulusal düzendeki hiyerarşi ve güvenlik karşısında uluslararası düzenin anarşik ve güvensiz karakterinden kaynaklandığı ileri sürülmüştür. Böylece ulusal politikaya dair argümanların uluslararası politikayı açıklamakta yetersiz olduğu iddia edilmiştir.³⁰ Dolayısıyla uluslararası siyasetin kendine has dinamikleri vardır ve kendine has bir çalışma alanını gerektirmiştir. Bu bağlamda uluslararası ilişkiler uzmanları farklı disiplinlerin yöntemlerinden ve kuramlarından faydalanmışlar fakat üzerinde konuşmaya yetkili oldukları kendi sorularına sahip olmuşlardır.³¹

Uluslararası İlişkilerin kendisini diğer disiplinlerden bu biçimde ayırması bu arada disiplin içi birtakım tartışmaların doğmasına neden olmuştur. Bu tartışmada üç farklı yaklaşım belirlemiştir. Birincisi kendisini siyasal kuram içerisinde tanımlayan, açıklama modelleri ve öngörüler sunmayı amaçlayan ve ağırlıklı olarak ABD'de etkili olan yaklaşımdır. İkincisi ise İngiltere'de etkili olan ve uluslararası ilişkileri güncel tarih olarak yorumlayan tarihçi yaklaşımdır. Sonuncusu ise Batı Avrupa'da yaygın olan ve uluslararası hukuku öne çıkaran yaklaşımdır.³² Bu doğrultuda Uluslararası İlişkilerin diğer disiplinlerden özerkliği konusunda farklı yaklaşımların halen sürdüğü söylenebilir. Bir tarafta Uluslararası İlişkileri bağımsız bir disiplin olarak gören ve diğer tarafta disiplinler-arasılığı benimseyen yaklaşım bulunmaktadır. Bu bağlamda disiplinler-arasılık Uluslararası İlişkileri tanımlayan önemli niteliklerden biri olmakla

28 Burchill, Linklater, *a.g.m.*, s. 19.

29 Barry Buzan, Richard Little, "Why International Relations has Failed as an Intellectual Project and What to do About it", *Millennium - Journal of International Studies*, Cilt 30, Sayı 1, 2001, s. 24.

30 Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, 3. Ed., New York: Palgrave, 2002, s. 44-49.

31 Edward Keene, *International Political Thought: A Historical Introduction*, Cambridge: Polity Press, 2005, s. 194-195.

32 Terry Terriff v.d.; *Security Studies Today*, Cambridge: Polity Press, 1999, s. 13.

Gazi

birlikte Birinci Dünya Savaşı sonrasında diğer disiplinlerden özerk bir şekilde kendisini inşa eden Uluslararası İlişkilerin kendine has bir çalışma gündeminin olduğunu kabul etmek gerekir.

Uluslararası İlişkilerin Kurumsal Özerkliği

Uluslararası İlişkilerin kurumsal özerkliği ile kendine özgü çalışma konularını araştırabileceği ve öğretebileceği kurumlara sahip olması kastedilmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplinin ortaya çıkışı genellikle Woodrow Wilson Uluslararası Siyaset Kürsüsünün 1919 yılında Aberystwyth'te Galler Üniversitesi'nde kurulmasıyla tarihlendirilir. Üniversiteler bir akademik disiplinin kurumsallaşmasında başrolü oynarlar ve bu nedenle Wilson Kürsüsünün kuruluşu bir milat olarak kabul edilebilir. Bu kürsüyü kısa süre sonra Londra Ekonomi Okulu'nda ve Oxford Üniversitesi'nde açılan bölümler izlemiştir.³³ Böylece üniversiteler uluslararası siyasete dair çalışmaların sistematik hale getirilmesi ve yaygınlaştırılması, üretilen bilginin biriktirilmesi ve gelecek nesillere aktarılması bakımından çok önemli bir rol oynamışlardır.

Üniversitelerde yaşanan kurumsallaşma özellikle İngiltere'de gerçekleşmiştir. Birçok saygın üniversite Uluslararası İlişkiler bölümleri açarak disiplinin bağımsız kimliğinin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Aynı tarihlerde diğer Avrupa ülkelerinde ve ABD'de uluslararası çalışmalara ilgi artmıştır fakat bu ülkelerde bağımsız bölümlerin açılması yerine uluslararası çalışmalara siyaset bilimi bünyesinde yer verilmiştir.³⁴ Böylece Uluslararası İlişkiler disiplini gelişme imkânını ilk olarak İngiltere'de bulmuştur fakat İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ABD'nin dünya politikasında artan etkinliğine paralel olarak disiplin ABD'de hızla yaygınlık kazanmıştır.³⁵ İngiltere ve ABD bugün de Uluslararası İlişkiler disiplininin merkezi olmaya devam etmektedirler. Bu nedenle Uluslararası İlişkiler halen bir Anglo-Sakson disiplini olmakla eleştirilmektedir.

Disiplinin kurumsallaşmasında bir başka boyut yürütülen araştırmaların kalıcı hale getirilmeleri yani yayımlanmalarıdır. Bu açıdan kitaplar ve dergiler önemli bir rol oynamaktadır. Üniversitelerde okutulan ve kurumsal kaynağını Wilson'un liberal ilkelerinden alan ders kitapları yeni öğrencilere Uluslararası İlişkileri tanıtarak disiplinin gelişimini etkilemiştir.³⁶ Ancak Waever'a göre dergiler disiplini doğrudan biçimlendiren ve araştırmacılar için disiplini var eden temel zemin olmuşlardır.³⁷ Bu bağlamda disiplinin önemli dergilerinden *Foreign*

33 Devetak, *a.g.m.*, s. 4-5.

34 Brian C. Schmidt, "On the History and Historiography of International Relations", Walter Carlsnaes v.d. ed., *Handbook of International Relations*, Londra: SAGE Publications, 2002 içinde s. 6.

35 Steve Smith, "The Discipline of International Relations: Still an American Social Science?", *British Journal of Politics and International Relations*, Cilt 2, Sayı 3, 2000, s. 392.

36 Torbjon L. Knutsen, *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, çev. Mehmet Özyay, İstanbul: Açılım Kitap, 2006, s. 289.

37 Ole Wæver, "The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations", *International Organization*, Cilt 52, Sayı 4, 1998, s. 697.

Göz

Akademik
Bakış

206

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

*Affairs*³⁸ ve *International Affairs*³⁹ 1922 yılında yayına başlamışlardır. Ayrıca *American Political Science Review* gibi siyaset bilimi dergileri uluslararası ilişkiler makalelerine yer vermeye başlamıştır. Bu dergilerin yayımlanması ve araştırmacılar tarafından takip edilmesi disiplinin kendi araştırma gündemini oluşturmasını sağlamıştır. Böylece Uluslararası İlişkiler diğer disiplinlerden bağımsızlaşma anlamında kendi kavram ve kuramlarını tartışabileceği bir zemin bulmuştur.

Kurumsallaşma bağlamında bir diğer önemli adım uzmanlık kuruluşlarının ve araştırma merkezlerinin kurulması olmuştur. Örneğin Riemens'in verdiği bilgiye göre 1919 yılında Paris Barış Konferansı sırasında İngiliz ve Amerikan delegelerine eşlik eden danışmanlardan oluşan bir grup uzman ve bilim adamı konferans sonrasında da bilimsel işbirliklerini devam ettirmek üzere uluslararası meselelerin araştırılacağı enstitülerin kurulmasına karar vermişlerdir.⁴⁰ Bu kararın neticesi olarak 1920 yılında İngiltere'de kurulan *Uluslararası Meseleler Kraliyet Enstitüsü* (Chatham House - The Royal Institute of International Affairs) ve ABD'de kurulan *Dış İlişkiler Konseyi* (Council on Foreign Relations) bugün halen Uluslararası İlişkiler disiplininin en saygın araştırma merkezleri arasındadır.⁴¹ Yukarıda bahsettiğimiz *International Affairs* ve *Foreign Affairs* dergileri de bu iki merkezin çıkardığı dergilerdi. Bu gibi araştırma merkezleri sadece ABD ve İngiltere'de kurulmamıştır. Örneğin İsviçre'de 1927'de kurulan *Lisansüstü Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü* (Institut Universitaire de Hautes Études Internationales) disiplininin gelişimine katkı yapan merkezlerden biri olmuştur. Bu tarz araştırma merkezleri farklı ülkelerden ve farklı disiplinlerden araştırmacıları bir araya getirerek bir yanda disiplin içi etkileşimi artırmış ve diğer yanda uluslararası meselelerin kamuoyunda daha yaygın biçimde tartışılmasını sağlamışlardır.⁴²

Son olarak çeşitli kongre, sempozyum ve konferanslar araştırmacıları bir araya getiren bilimsel faaliyetler olmuştur. *Daimi Uluslararası Çalışmalar Konferansı* (Permanent International Studies Conference) bu açıdan önemli bir role sahiptir. Çok sayıda ülkeden Uluslararası İlişkiler çalışanlarını her yıl bir araya getiren bu konferans serisi disiplinin gelişiminde çok önemli bir rol oynamıştır. Bu konferans dizisi Milletler Cemiyeti Uluslararası Entelektüel İşbirliği Enstitüsü'nün himayesinde 1928 yılında başlamıştır. İlk olarak küçük gruplar halinde yapılmaya başlamışken zamanla çok sayıda ülkeden geniş bir katılım-

38 1910 yılında *The Journal of Race Development* adıyla yayına başlamış, 1919 yılında *The Journal of International Relations* ve son olarak 1922 yılında şimdiki ismini almıştır.

39 1922 yılında *Journal of the British Institute of International Affairs* ismiyle yayına başlamış birkaç isim değişikliğinin ardından 1944 yılında şimdiki ismini almıştır.

40 Bu danışmanlar grubu arasında John Maynard Keynes, Edward Hallett Carr, Alfred Zimmern ve Arnold Toynbee gibi isimler de yer alıyordu. Bkz. Michael Riemens, "International academic cooperation on international relations in the interwar period: the International Studies Conference", *Review of International Studies*, Cilt 37, Sayı 2, 2011, s. 914

41 İbrahim S. Canbolat, "İmaj-Gerçek ve İşlevsellik Bağlamında Eleştirel Bir Uluslararası İlişkiler Çözümü Üzerine" *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 1, Sayı 1, 2007, s.2.

42 Nuri A. Yurdusev, "Uluslararası İlişkiler Öncesi", Atilla Eralp ed., *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004 içinde s. 27.

Gazi

Akademik
Bakış

207

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

çıya kapısını açmıştır. Başlıca amaç Uluslararası İlişkiler disiplinine dair çalışmalar yürütmektir fakat dünya sorunlarının tartışıldığı bir platform ortaya çıkmıştır. Diğer yandan bu konferans disiplinin kurucu tartışması olarak bilinen idealizm-gerçekçilik tartışmasının cereyan ettiği önemli mecralardan biri haline gelmiştir.⁴³ 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bu konferans sona ermiştir fakat 1950'lere kadar küçük çalıştaylar yapılmaya devam etmiştir. Bu bilimsel etkinliklerin en önemli etkisi kendisini Uluslararası İlişkiler çalışmanı olarak tanımlayan akademik bir topluluğu yaratması olmuştur.

Kurumsallaşma yönünde atılan bu adımlar Uluslararası İlişkilere dair sistematik çalışmaların yürütülmesi, bilgi birikiminin sağlanması ve gelecek nesillere aktarılması bakımından çok önemli bir rol oynamıştır. Böylece Uluslararası İlişkilerin özerk bir disiplin olarak gelişmesi mümkün olmuştur. Bu noktada Birinci Dünya Savaşı en önemli itici güçtür. Savaş sonrasında kalıcı barışın kurulmasına dair çaba uluslararası sorunların bilimsel olarak ele alınması yönünde bir ihtiyaç doğurmuştur. Böylece Uluslararası İlişkilerin temelleri savaşın hemen ertesinde atılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda disiplinin kurumsal kimliğini kazanması sürecine kendi düşünce geleneğini, kavramlarını ve kuramlarını oluşturması süreci eşlik etmiştir.

Uluslararası İlişkilerin Kuramsal Özerkliği

Uluslararası İlişkiler disiplininin ortaya çıkışı bakımından Birinci Dünya Savaşı bir milat olsa da uluslararası ilişkilere dair kuramsal bilginin çok daha köklü bir geçmişi vardır.⁴⁴ Tukidides, Makyavel, Grotius, Hobbes, Kant gibi başta siyaset felsefesi olmak üzere farklı felsefi geleneklerden birçok düşünürün çalışmalarında uluslararası siyaset üzerine ufuk açıcı görüşlere rastlamak mümkündür. Ancak bu düşünürler temel açıklama konusu olarak uluslararası siyaseti seçmemişlerdir. Devlet, savaş, egemenlik, hukuk vb. konular çalışmalarının merkezinde yer almıştır. Birçok Uluslararası İlişkiler kuramcısı bu düşünürlerin çalışmalarından büyük ölçüde yararlanmış fakat kendine has kavramlarla doğrudan uluslararası siyasete dair kuramlar geliştirilmesi Birinci Dünya Savaşı sonrasında disiplinin ortaya çıkmasıyla görülmeye başlanmıştır.

Kadim felsefi geleneklerin dışında Birinci Dünya Savaşı öncesinde Amerikan siyaset bilimi çevrelerinde yaşanan bilimsel tartışmalar da savaş sonrası uluslararası ilişkiler alanındaki kuramsal tartışmalara yön veren önemli bir etken olmuştur. Bu tartışmalarda, daha sonra uluslararası ilişkilerin de merkezinde yer alacak olan devlet ve egemenlik kavramları önemli bir yer işgal etmektedir.⁴⁵ Bu tartışmaları araştırdığı çalışmasında Schmidt sözü edilen dönemi disiplinin erken tarihi olarak tanımlamaktadır.⁴⁶ Bu bakımdan uluslara-

43 Uluslararası Çalışmalar Konferansı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. David Long, "Who killed the International Studies Conference?", *Review of International Studies*, Cilt 32, Sayı 4, 2006, s. 603-622.

44 Knutsen, *a.g.e.*, s. 23.

45 Brian C. Schmidt, "Lessons from the Past: Reassessing the Interwar Disciplinary History of International Relations", *International Studies Quarterly*, Cilt 42, Sayı 3, 1998, s. 440.

46 Brian C. Schmidt, *The Political Discourse of Anarchy: A Disciplinary History of International Relations*,

Görüş

Akademik
Bakış

208

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

rası siyaset kuramının temelleri Birinci Dünya Savaşı'ndan önce atılmıştır. Bu yaklaşım idealizm-gerçekçilik tartışmasını disiplinin kurucu tartışması olarak gören yaygın kabulü de sorgulamaktadır.⁴⁷ Son yıllarda disiplin tarihinin idealizm ile gerçekçilik arasında yaşanan tartışma gibi büyük tartışmalar üzerinden yazılmasının birtakım sorunlara yol açtığı literatürde tartışılmaya başlamıştır.⁴⁸ Bu itiraz haklı gerekçelere sahip olsa da söz konusu tartışmanın disiplin üzerinde önemli etkileri olduğunu yadsımamak gerekir.

İdealizm-gerçekçilik tartışmasının gerçekten disiplinin kurucu tartışması olup olmadığı sorgulansa da savaş sonrası döneme idealist yaklaşımın hâkim olduğu bir gerçektir.⁴⁹ Bu yaklaşımın ortaya çıkmasında insanların savaflara ve dünya siyasetine dair bakış açılarının Birinci Dünya Savaşı sonrasında değişmesi etkili olmuştur. Yeni bir düzen kurmak ve bu düzen içerisinde savaflara yol açacak unsurları temizlemek savaş sonrası dönemde en önemli kaygılardan birini oluşturmuştur. Bu nedenle savaş sonrası uluslararası siyaset kuramına ahlaki öğeler ve iyimser bakış açısı hâkim olmuştur.⁵⁰ Ancak sözünü ettiğimiz yaklaşıma idealizm isminin daha sonraki yıllarda gerçekçiler tarafından verildiğinin ve gerçekçi yazarların yeni ve adil bir düzenin kurulabileceğine inananları ütopyacılıkla ve naiflikle suçladıklarının altını çizmek gerekir.⁵¹ Oysa idealist yaklaşım uluslararası siyasetin gerçek karakterini kavrayamamış değildir fakat mevcut uluslararası durumun değiştirilmesi gerektiği ve bu konuda bir şeyler yapılabileceği inancına sahip iyimser bir yaklaşımdır.

İdealizmin gerçekçi eleştirisi ilk olarak İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Carr'dan gelmiştir. Carr'a göre savaş sonrası dönemin toplumsal ve düşünsel ihtiyaçlarından doğan disiplinin, kuruluş yıllarında bu ihtiyaçlara yanıt araması doğal görülmelidir fakat zamanla ilginin gerçekliğe çevrilmesi gerekmektedir.⁵² Bu eleştirileri savaş sonrasında Hans Morgenthau devam ettirmiştir.⁵³ Böylece gerçekçilik, idealist projenin önündeki engelleri bilimsel yollarla ve pozitivist yöntemlerle açıklama gayretine girişmiştir. Zamanla gerçekçilik uluslararası ilişkiler disiplininin hâkim paradigması haline gelmiştir.

Albany: State University of New York Press, 1998, s. 231.

- 47 Brian C. Schmidt, "Anarchy, World Politics and the Birth of a Discipline: American International Relations, Pluralist Theory and the Myth of Interwar Idealism", *International Relations*, Cilt 16, Sayı 1, 2002, s. 9-31.; Peter Wilson, "The myth of the 'First Great Debate'", *Review of International Studies*, Cilt 25, Sayı 5, 1998, s. 1-16.
- 48 Lucian M. Ashworth, "Did the Realist-Idealist Great Debate Really Happen? a Revisionist History of International Relations", *International Relations*, Cilt 16, Sayı 1, 2002, s. 33-51.
- 49 Knutsen, *a.g.e.*, s. 283.
- 50 Şaban Çalış, Erdem Özlük, "Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 18, 2007, s. 226-227.
- 51 İdealizme yönelik ilk ağır eleştiri için bkz. Edward Hallett Carr, *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*, çev. Can Cemgil, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- 52 Carr, *a.g.e.*, s. 52.
- 53 Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi*, c. 1-2, çev. Baskın Oran, Ünsal Oskay, Ankara: Sevinç Matbaası, 1970.

Gazi

Son yıllarda gerçekçiliğin hâkimiyeti sorgulanmaya başlamış olsa da disiplinin gerçek kimliğini kazanmasında ve diğer disiplinlerden ayrılmasında gerçekçiliğin idealizme yönelik başlattığı tartışma belirleyici bir öge olmuştur.⁵⁴

Bahsettiğimiz üzere kuramsal gelenek savaş öncesine uzanan bir geçmişe sahiptir fakat disiplin içi kuramsal tartışmalar disiplinin kurumsal özerkliğinin sağlanmasının ardından yoğunlaşmıştır. Bu tartışmalar disipline kimliğini kazandıran tartışmalar olmuştur ve ilerleyen yıllarda disiplin tarihinin bu kuramsal tartışmalar üzerinden yazılması bir gelenek haline gelmiştir.⁵⁵ Disiplinde üç büyük tartışma yaşanmıştır. Birincisi idealizm ile gerçekçilik arasındadır ve uluslararası siyasette nelerin gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği hakkındadır. İkinci tartışma ise gelenekselciler ile davranışsalcılar arasındadır ve metodolojik bir tartışmadır.⁵⁶ Üçüncü tartışma pozitivizmle postpozitivizm arasında gerçekleşmektedir.⁵⁷ Üçüncü tartışma günümüzde orta yol bir yaklaşımı savunan inşacılığın bir yandan pozitivizme bağlı rasyonellerle diğer yandan postpozitivizmi savunan eleştirel yaklaşımlarla yürüttüğü bir tartışmaya dönüşmüştür.

Görüldüğü üzere Uluslararası İlişkiler ortaya çıktığı tarihten itibaren kuramsal olarak bölünmüş bir karaktere sahip olmuştur. Bu karakter günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Disiplinin bu karakterini Birinci Dünya Savaşı'nın doğurduğu tartışmaların bir mirası olarak kabul etmek mümkündür. Günümüzde disiplin tarihini büyük tartışmalar ekseninde okumanın birtakım sorunlara yol açtığı eleştirileri yükselse de büyük tartışmalar disiplinin kendi kavramlarını, terminolojisini ve dilini geliştirmesini sağlamıştır. Bu bakımdan söz konusu tartışmaların ilkinin tetikleyen Birinci Dünya Savaşı Uluslararası İlişkiler kuramının gelişmesinde belirleyici bir rol oynamıştır.⁵⁸

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı Uluslararası İlişkiler disiplini üzerinde temel olarak üç alanda etkili olmuştur. Birincisi disipline özerk bir çalışma gündemi oluşturma imkânı vermiştir. Disiplinin sınırları ilerleyen yıllarda çok çeşitli alanlara yayılmış olsa da savaş sonrasında uluslararası kamuoyuna hâkim olan savaş karşıtı düşünceler disiplinin ortaya çıkışında ve gelişiminde etkili olmuştur. Böylece temel araştırma soruları savaşların nedenleri, nasıl engellenebilecekleri ve barışçıl bir düzenin nasıl kurulabileceği ya da kurulmasının mümkün olup olma-

54 Atila Eralp, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: Idealizm-Realizm Tartışması", Atila Eralp ed., *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004 içinde s. 57-88.

55 Erdem Özlük, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü", *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 11, Sayı 17, 2009, s. 250.

56 Morton Kaplan, "The New Great Debate: Traditionalism vs. Science in International Relations" Andrew Linklater ed. *International Relations: Critical Concepts in Political Science*. 1. c. Londra: Routledge 2000 içinde s. 377-393.

57 Yosef Lapid, "The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a Post-Positivist Era", *International Studies Quarterly*, Cilt 33, Sayı 3, 1989, s. 235-254.

58 Frederick S. Dunn, "The Scope of International Relations", *World Politics*, Cilt 1, Sayı 1, 1948, s. 145.

dığı ekseninde biçimlenmiştir. Bu sayede Uluslararası İlişkiler daha önce farklı disiplinlerden araştırmacıların çalışmalarında yer verdikleri bir çalışma alanı olmaktan çıkıp kendi çalışma gündemine, kendine has sorular dizisine ve çalışma yöntemlerine sahip özerk bir disiplin haline gelmiştir.

Savaş sonrasında savaşların önlenmesi ve yeni düzenin kurulmasına yönelik entelektüel ilgi özerk bir çalışma alanının ortaya çıkmasını sağladığı gibi bu alanın kurumsallaşması için de uygun bir zemin yaratmıştır. İlk Uluslararası İlişkiler bölümleri savaş sonrasında kurulmuştur. Alana dair sistematik bilgi birikimini sağlayan dergiler, uzmanlık kuruluşları, araştırma merkezleri, bilimsel etkinlikler savaş sonrası dönemin koşullarınca biçimlendirilmiştir. Böylece Birinci Dünya Savaşı disiplinin kurumsal kimliğini belirleyen en önemli etken haline gelmiştir.

Disiplinin özerk çalışma alanını oluşturması ve kurumsal kimliğini kazanması kuramsal tartışmaları da tetiklemiştir. Savaş öncesi dönemde uluslararası siyasete dair geniş bir literatür bulunmakta ve çeşitli felsefi gelenekler varlığını sürdürmektedir fakat disiplinin kendi kavramlarını geliştirmesi, bu kavramlar üzerinden kendine has bir terminoloji ve dil yaratması Birinci Dünya Savaşı sonrasında özerkliğini kazanması ile mümkün olmuştur. Bu bağlamda Birinci Dünya Savaşı Uluslararası İlişkiler disiplininin tarihinde bir milat haline gelmiştir.

Kaynaklar

ASHWORTH, Lucian M.; "Did the Realist-Idealist Great Debate Really Happen? a Revisionist History of International Relations", *International Relations*, Cilt 16, Sayı 1, 2002, s. 33-51.

ATEŞ, Davut "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm/Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 2009, s. 11-25.

BARNETT, Michael; SIKKINK, Kathryn; "From International Relations to Global Society", Christian Reau-Smit, Duncan Snidal ed., *The Oxford Handbook of International Relations*, New York: Oxford University Press, 2008, s. 62-83.

BROWN, Chris; AINLEY, Kirsten; *Uluslararası İlişkileri Anlamak*, çev. Arzu Oyacıoğlu, İstanbul: Yayın Odası, 2008.

BULL, Hedley; *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, 3. Ed., New York: Palgrave, 2002.

BULL, Hedley; "The Theory of International Politics 1919-1969", Andrew Linklater ed., *International Relations: Critical Concepts in Political Science*, 1. c., Londra: Routledge, 2000 içinde s. 55-76.

BURCHILL, Scott; "Liberalizm", Scott Burchill v.d., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, çev. Ali Aslan, Muhammed Ali Ağcan, İstanbul: Küre Yayınları, 2012 içinde s. 81-117.

BURCHILL, Scott; LINKLATER, Andrew; "Giriş", Scott Burchill v.d., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, çev. Ali Aslan, Muhammed Ali Ağcan, İstanbul: Küre Yayınları, 2012 içinde s. 11-48.

Gazi

BUZAN, Barry; LITTLE, Richard; "Why International Relations has Failed as an Intellectual Project and What to do About it", *Millennium - Journal of International Studies*, Cilt 30, Sayı 1, 2001, s. 19-39.

CANBOLAT, İbrahim S.; "İmaj-Gerçek ve İşlevsellik Bağlamında Eleştirel Bir Uluslararası İlişkiler Çözümlemesi Üzerine" *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 1, Sayı 1, 2007, s. 1-24.

CARR, Edward Hallett; *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*, çev. Can Cemgil, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.

CHICKERING, Roger; FORSTER, Sig (ed.); *Great War, Total War: Combat and Mobilization on the Western Front, 1914-1918*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

CLAUSEWITZ, Carl von; *Savaş Üzerine*, çev. Selma Koçak, İstanbul: Doruk Yayınları, 2011.

ÇALIŞ, Şaban; ÖZLÜK, Erdem; "Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 18, 2007, s.225-243.

DEVETAK, Richard; "An Introduction to International Relations: The Origins and Changing Agendas of a Discipline", Richard Devetak v.d. (ed.), *An Introduction to International Relations: Australian Perspectives*, New York: Cambridge University Press, 2007 içinde s. 1-16.

DOUGHERTY, James E.; PFALTZGRAFF, Jr., Robert L.; *Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey*, 4. Ed., New York: Longman, 1996.

DUNN, Frederick S. "The Scope of International Relations", *World Politics*, Cilt 1, Sayı 1, 1948, s. 142-146.

ERALP, Atıla; "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", Atıla Eralp ed., *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004 içinde s. 57-88.

FELDMAN, Gerald; "Savaş İçin Ekonomilerin Seferber Edilmesi", Jay Winter v.d. ed., *1. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, çev. Tansel Demirel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012 içinde s. 151-169.

FUKUYAMA, Francis *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, çev. Zülfü Dicleli, İstanbul, Gün Yayıncılık, 1999.

HOBSBAWM, Eric; *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılık Çağı*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Everest Yayınları, 2007.

HOLLIS, Martin; SMITH, Steve; *Explaining and Understanding International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 1990.

JOSEPHSON, Harold; *James T. Shotwell and the Rise of Internationalism in America*, Rutherford: Fairleigh Dickinson University Press, 1975.

İSKİT, Temel, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007

KANYA-FOSTER, A.S.; "Savaş, Emperyalizm ve Sömürgeciliğin Sona Erişi", Jay Winter v.d. ed., *1. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, çev. Tansel Demirel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012 içinde s. 207-230.

Gazetesi

Akademik
Bakış

212

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

- KAPLAN, Morton; "The New Great Debate: Traditionalism vs. Science in International Relations" Andrew Linklater ed. *International Relations: Critical Concepts in Political Science*. I. c. Londra: Routledge 2000 içinde s. 377-393.
- KEENE, Edward; *International Political Thought: A Historical Introduction*, Cambridge: Polity Press, 2005.
- KNUTSEN, Torbjorn L.; *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, çev. Mehmet Özay, İstanbul: Açılım Kitap, 2006.
- LAPID, Yosef; "The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a Post-Positivist Era", *International Studies Quarterly*, Cilt 33, Sayı 3, 1989, s. 235-254.
- LENİN, V. İ.; *Kapitalizmin En Yüksek Aşaması: Emperyalizm*, çev. Olcay Geridönmez, İstanbul: Evrensel Basın Yayın, 2008.
- LONG, David; "Who killed the International Studies Conference?", *Review of International Studies*, Cilt 32, Sayı 4, 2006, s. 603-622.
- MAZOVER, Mark *Karanlık Kira: Avrupa'nın 20. Yüzyılı*, çev. Mehmet Morali, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003.
- MORGENTHAU, Hans J.; *Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi*, c. 1-2, çev. Baskın Oran, Ünsal Oskay, Ankara: Sevinç Matbaası, 1970
- ÖZLÜK, Erdem; "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü", *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 11, Sayı 17, 2009, s. 237-260.
- RIEMENS, Michael; "International Academic Cooperation on International Relations in the Interwar Period: The International Studies Conference", *Review of International Studies*, Cilt 37, Sayı 2, 2011, s. 911-928.
- SARICA, Murat *Birinci Dünya Savaşından Sonra Avrupa'da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919-1929)*, İstanbul: İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1982.
- SCHMIDT, Brian C.; "Anarchy, World Politics and the Birth of a Discipline: American International Relations, Pluralist Theory and the Myth of Interwar Idealism", *International Relations*, Cilt 16, Sayı 1, 2002, s. 9-31.
- SCHMIDT, Brian C. "Lessons from the Past: Reassessing the Interwar Disciplinary History of International Relations", *International Studies Quarterly*, Cilt 42, Sayı 3, 1998, s. 433-459.
- SCHMIDT, Brian C.; "On the History and Historiography of International Relations", Walter Carlsnaes v.d. ed., *Handbook of International Relations*, Londra: SAGE Publications, 2002 içinde s. 3-22.
- SCHMIDT, Brian C.; *The Political Discourse of Anarchy: A Disciplinary History of International Relations*, Albany: State University of New York Press, 1998.
- SCHREUER, Christoph; "The Waning of the Sovereign State: Towards a New Paradigm for International-Law?" *European Journal of International Law*, Cilt 4, 1993, s. 447-471.
- SEIGNOBOS, Charles; *Avrupa Kavimlerinin Mukayeseli Tarihi*, çev. Hüseyin Cahit Yalçın, İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1939.
- SHEEHAN, Michael; *The Balance of Power: History and Theory*, New York: Routledge, 1996.

Gazi

SMITH, Steve; "The Discipline of International Relations: Still an American Social Science?", *British Journal of Politics and International Relations*, Cilt 2, Sayı 3, 2000, s. 374-402.

STEINER, Zara; "Savaş, Barış ve Uluslararası Devletler Sistemi", Jay Winter v.d. ed., *I. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, çev. Tansel Demirel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012 içinde s. 231-266.

TERRIFF, Terry v.d.; *Security Studies Today*, Cambridge: Polity Press, 1999.

WATSON, Adam; *The Evolution of International Society: A Comparative Historical Analysis*, Londre: Routledge, 1992.

WILSON, Peter; "The myth of the 'First Great Debate'", *Review of International Studies*, Cilt 25, Sayı 5, 1998, s. 1-16.

WÆVER, Ole; "The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations", *International Organization*, Cilt 52, Sayı 4, 1998, s. 687-727.

YURDUSEV, Nuri A.; "Uluslararası İlişkiler Öncesi", Atila Eralp ed., *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004 içinde s. 15-55.

Gos

Akademik
Bakış

214

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014